

Kultura jako sociologické téma

přednáška 3

Obecná sociologie I: Jedinec a společnost

Marek Skovajsa

Katedra sociologie FF UK

Definice kultury

Kultura = „soubor postojů, chování a symbolů, které jsou sdílené velkým množstvím lidí a zpravidla předávané z jedné generace na druhou.“

postoje = přesvědčení, hodnoty, vědomosti, názory, pověry, stereotypy

chování = normy, sociální role, zvyky, obyčeje, tradice, postupy, módní styly

symboly = věci nebo myšlenky nesoucí význam pro danou skupinu; tento význam je přenášen do dalších generací. Mohu jimi být: hmotné objekty, barvy, zvuky, slogany, budovy, území, cokoliv jiného.

Známé definice kultury

Kultura nebo civilizace ... je komplexní celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, mravy, obyčeje a všechny další schopnosti a zvyklosti, které si člověk osvojí jako příslušník společnosti.

Culture or Civilization ... is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society.

(Edward Burnett Tylor, *Primitive Society*, 1871)

Této neplánovité míchanici, té hromadě kousků nazývané civilizací už historik nebude moci vzdávat pověřčivou úctu.

To that planless hodgepodge, that **thing of shreds and patches** called civilization, its historian can no longer yield superstitious reverence.

(Robert Harry Lowie, *Primitive Society*, 1919)

Co je to kultura? Některé vlastnosti kultury (= K.)

Kultura je u lidských jednotlivců a v lidské společnosti **to, co není příroda, nebiologická část** lidské existence, získává se socializací (*enkulturací*) a učením. Je tím, co člověk klade mezi sebe a přírodu.

K. je souhrn **výsledků lidské činnosti** a také suma **schopností**, díky kterým lidé mohou svou činností na svět působit.

K. je adaptivní, **přizpůsobuje se prostředí**.

K. je **sdílená ve skupině**, kmeni, společnosti, národě ... organizaci, *rodině?*, *dvojici?*

Hmotná K. je soubor materiálních **objektů vytvořených nebo upravených člověkem**.

Symbolická K. je soubor znaků a symbolů, které mají určitý sdílený význam pro danou skupinu.

K. je **uspořádaná do vzorců**: podobné kulturní motivy se objevují v celé kultuře.

K. je **přenášena** jako tradice.

K. tvoří systémy **pravidel, modelů a skriptů** pro jednání, které je ve skupině považováno za správné a obvyklé (*kognitivistické pojetí K.*).

Proměny termínu „kultura“ (Raymond Williams)

Kultura je jedno ze dvou nebo tří nejsložitějších slov v angličtině (můžeme dodat, že i v češtině).

K. pochází z latinského *cultura* od slovesa *colere* = pěstovat, chránit, uctívat, obývat.

Hlavní význam původně **obdělávání půdy**, pěstování plodin, chov zvířat.

Přeneseně už v Římě (Cicero) **pěstování, kultivace ducha**.

16.-19. st.: K. = **rozvoj člověka a lidského ducha** jako obecný sociální proces

18. st.: Anglie K. = **kultivovanost**, vytríbenost vyšších tříd (*cultured classes*), vysoká x nízká K.

Německo (Johann Gottfried Herder: *Myšlenky k filosofii dějin lidstva*): není jedna K., ale mnoho kultur – národní K., lidové K., každá je stejně hodnotná → *vliv na české národní obrození*.

Tři moderní významy K.:

- 1) obecný sociální proces **intelektuálního, sociálního, duchovního a estetického rozvoje** (také *civilizace*)
- 2) **zvláštní způsob života** určitého národa, skupiny, období /příp. také způsob života lidstva obecně ≈ 1/
- 3) **umělecká a intelektuální tvůrčí činnost** a její výsledky, umělecká a intelektuální díla.

Další dnešní odvozeniny od *colere*: kultivace, (náboženský) kult, kolonie, Fr. *couture* = šití, výroba oděvů

Definice kultury (Alfred L. Kroeber a Clyde Kluckhohn)

Američtí kulturní antropologové Kroeber a Kluckhohn (už v roce 1952) našli a analyzovali 161 definic kultury, které rozdělili do následujících skupin:

1. **deskriptivní:** zdůrazňující výčet složek kultury;
2. **historické:** zaměřené na tradice a mezigenerační sociální přenos;
3. **normativní:** zaměřené buď na pravidla a způsoby chování, nebo na hodnoty a ideály a jimi utvářené chování;
4. **psychologické:** zdůrazňující roli kultury jako formy přizpůsobení se prostředí a nástroje řešení problémů; učení; nebo zvyk
5. **strukturální:** zaměřené na kulturu jakožto uspořádaný celek nebo vzorec;
6. **genetické:** zaměřené na kulturu jakožto artefakt nebo produkt lidské činnosti.

Svou vlastní definici kultury K + K formulovali takto:

„**Kultura** sestává z explicitních a implicitních vzorců chování a vzorců pro chování, získaných a přenášených symboly a tvořících výlučný výdobytek lidských skupin, včetně jejich ztělesnění v artefaktech; podstatné jádro kultury sestává z tradičních (tj. historicky odvozených a vybraných) idejí a zejména k nim přidružených hodnot; kulturní systémy lze na jedné straně pokládat za výsledky jednání, na straně druhé za podmiňující prvky dalšího jednání.“

Pojetí kultury (podle Zygmunta Baumana)

Bauman 1973	pojetí K.	Bauman 1966 a čs. sociologie k.	kdy nejvíce vlivné	související problémy
hierarchické	K. (také civilizace) je vyspělý, vytríbený, rafinovaný, civilizovaný způsob života.	axiologické	od antiky do 20. stol	Jsou někteří lidé hodnotnější? Vysoký vs. nízký vkus, kultivovanost elit? Distinkce
diferenční	Kultury v množném čísle: způsoby života, zvyky, hodnoty různých společností a skupin.	distributivní	od druhé pol. 19. stol	Jsou některé K. hodnotnější? <i>ethnocentrismus, eurocentrismus</i> kulturní relativismus : existují univerzální morální normy? demokracie, lidská práva x infanticida, kanibalismus, incest
generické	K. je soubor atributů, které odlišují lidský rod (genus) jako celek od ostatních živých bytostí.	atributivní	od druhé pol. 19. stol	<i>nature vs nurture</i> : vliv biologických (genetických) faktorů vs. vliv prostředí. Místo kultury v evoluci: koevoluce, teorie memů. <i>nature vs culture</i> : je platný dualismus člověk – příroda? Vyděluje kultura člověka z přírody? Co např. kultury zvířat?

Pojetí kultury v sociálních vědách podle rozsahu

A) holistická pojetí: K. je celý způsob života společnosti, „*a way of life*“ ve všech jeho aspektech soc. antropologie

K. zahrnuje vzorce chování, instituce, materiální artefakty i symbolické a subjektivní prvky metoda: zúčastněné pozorování v komunitách, etnografie

materiální k.: hmotné výsledky kulturní produkce, včetně nástrojů produkce

x

symbolická k.: symboly, ideje, normy, hodnoty, přesvědčení, vzorce chování a rituály

B) sémiotická, symbolická, interpretativní pojetí: sdílené významy, kulturní struktury metoda: interpretace („čtení“) kulturních textů sémiotika, sociologie

C) individualistická pojetí: postoje, hodnoty, přesvědčení (*beliefs*) zastávané jednotlivci metoda: srovnávací výběrová šetření kulturních rozdílů sociologie

---

Poznámka: rozdělení výše nelze ztotožňovat s distinkcí, kterou užíval Georg Simmel:

objektivní, věcná kultura x *subjektivní, osobní kultura*

nesoulad mezi nimi = tragédie kultury

kognitivní pojetí: kulturu tvoří pravidla, mentální modely, „zásoby vědění“ pro jednání

pojetí orientované na jednání: kulturu tvoří symboly skutečně užívané v konkrétních situacích. = C. Geertz

Pojem **kultura** ... označuje historicky předávaný vzorec významů obsažených v symbolech, systém zděděných pojetí vyjádřených v symbolické formě prostředky, kterými lidé komunikují, zachovávají a rozvíjejí svou znalost života a postoj k němu. (105)

Symbol je označení jakéhokoliv objektu, činu, události, vlastnosti nebo vztahu, který slouží jako nositel pojmu - tento pojem je „významem“ symbolu.

Symbole jsou hmatatelná vyjádření myšlenek, abstrakce ze zkušenosti zachované ve vnímatelné formě, konkrétní ztělesnění myšlenek, postojů, soudů, tužeb nebo věr. (107)

Kulturní činnosti [tedy činnosti, při nichž lidé užívají symbolických forem] jsou sociální události; jsou veřejné a pozorovatelné. (107-8)

Kultura podle Clifforda Geertze

Kulturní vzorec = systém nebo soustava symbolů.

Kulturní vzorce jsou vnější zdroje informací, tj. leží mimo hranice individuálního organismu jako takového, v intersubjektivním světě běžného chápání. (108)

Kulturní vzorce mají dvojí vnitřní aspekt: dávají sociální a psychologické realitě význam, to znamená objektivní konceptuální formu, jak tím, že

- a) se podle ní utvářejí,
= **model něčeho** (jen kultura)
- b) tak tím, že ji přetvářejí podle sebe. (110)
= **model pro něco** (také např. geny)

Náboženství jako kulturní systém je:

- 1) *systém symbolů, které*
- 2) *v lidech ustavují silné, pronikavé a dlouhotrvající nálady a motivace tím, že*
- 3) *formulují pojmy obecného řádu bytí a*
- 4) *obdarují tyto pojmy takovým nádechem skutečnosti, že*
- 5) *se tyto nálady a motivace zdají jedinečně realistické.* (107)

náboženský rituál na Jávě

Kulturní integrace – není povinné, nebude v testu!

Kulturní integrace: kultury nejsou nahodilým souborem nesouvisejících prvků; prvky jsou uspořádány a tvoří jednotný celek.

Integrace: na logické úrovni: mezi prvky kultury neexistují logické rozpory (hodnota rovnosti vylučuje podporu neomezených nerovností)

na úrovni životních forem/stylu: součásti kultury mají společný styl; symboly, hodnoty, normy a způsoby chování se navzájem doplňují a podporují.

Vzorce (vzory) kultury – Ruth Benedictová (*patterns of culture*)

vnitřně konzistentní konfigurace prvků kultury: hodnot, ideálů, společenských forem, estetických norem atd.

Ruth Benedictová. *Kulturní vzorce*. Praha: Argo, 1999 [1934].

apollinská kultura

mírumilovnost, skromnost,
racionalita,
sebeovládání, zdrženlivost,
soulad, spolupráce, sdílení,
lpění na tradicích

Zuñiové, Nové Mexiko

dionýská kultura

agresivita,
emocionalita, výbušnost,
překračování hranic, extáze
hierarchie, soutěživost, boj
o prestiž

Kwakiutlové, Britská Kolumbie

Dnes je kulturní integrace většinou považována za ideálnětypický konstrukt a za výsledek přílišného zjednodušování. Ale otázka souvislosti mezi prvky kultury je stále aktuální.